

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

**на тему: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ
ПСИХОЛОГА В УКРАЇНІ**

Виконала: студентка IV курсу,
групи 6.0530-1з
спеціальності: 053 Психологія
освітньої програми: 053 Психологія
Каменєва Олександра Анатоліївна
Керівник: к.пед.н., доцент кафедри
психології Горлач В.В.
Рецензент: к.пед.н., доцент кафедри
дошкільної та початкової освіти
Турбар Т.В.

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра педагогіки та психології освітньої діяльності
Рівень вищої освіти бакалаврський
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____
« ____ » _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Каменевій Олександрі Анатоліївні

1. Тема роботи: Нормативно-правове забезпечення діяльності психолога в Україні
керівник роботи Горlach В.В., к. пед. н., доцент
затверджена наказом ЗНУ від «05» лютого 2024 року № 235-с
2. Термін подання студентом роботи: _____
3. Вихідні дані до роботи: нормативно-законодавча база, що регулює роботу психолога в Україні та деяких країнах Європи; теоретичні дослідження та практичні матеріали, що стосуються досліджуваного питання.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): здійснити теоретичний аналіз законодавчої бази, що регулює діяльність психолога в Україні та в країнах Європи; виявити суперечності наявного нормативно-правового забезпечення роботи психолога в Україні; провести пілотне дослідження щодо очікувань фахівців стосовно нормативної бази діяльності психолога в Україні; сформулювати рекомендації щодо удосконалення відповідної законодавчої бази.
5. Перелік графічного матеріалу: 6 рисунків.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Горлач В.В., доцент		
Розділ 1	Горлач В.В., доцент		
Розділ 2	Горлач В.В., доцент		
Висновки	Горлач В.В., доцент		

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	листопад	виконано
2	Робота над вступом	грудень	виконано
3	Написання розділу 1	січень	виконано
4	Написання розділу 2	лютий	виконано
5	Написання висновків	лютий	виконано
6	Оформлення роботи	березень	виконано
7	Проходження нормоконтролю	квітень	виконано
8	Рецензування	квітень	виконано
9	Захист	травень	

Студент _____ О.А. Каменєва

Керівник роботи _____ В.В. Горлач

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ А.О. Неманежина

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 46 сторінок, 6 рисунків, 21 джерело.

Об'єкт дослідження – діяльність психолога в Україні.

Предмет дослідження – нормативно-правове забезпечення діяльності психолога.

Мета дослідження – формулювання рекомендацій щодо покращення нормативно-правового забезпечення роботи психолога в Україні на підставі ґрунтовного аналізу законодавчої бази, що регулює діяльність психолога в Україні та країнах Європи.

Гіпотеза дослідження: передбачаємо, що в разі прийняття законопроектів, що стосуються роботи психолога, якість надання психологічних послуг покращиться і буде забезпечена більша безпека для психолога та клієнта.

Завдання дослідження:

— висвітлити особливості законодавчої бази, що регулює діяльність психолога в Україні та країнах Європи;

— визначити суперечності та перспективи нормативно-правового забезпечення діяльності психолога в Україні

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, узагальнення, систематизація; контент-аналіз нормативних документів); емпіричні (опитування).

Новизна та теоретичне значення цієї роботи полягають в тому, щоб зрозуміти наявні проблеми законодавчого забезпечення роботи психолога в Україні та побачити шляхи їх подолання.

Галузь використання: нормотворча діяльність, практична робота психолога.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ПСИХОЛОГ, ПСИХОТЕРАПЕВТ, ЗАКОНОДАВСТВО, ЗАКОНОПРОЄКТ.

SUMMARY

Kamienieva O.A. Regulatory and legal support of psychologist's activity in Ukraine.

The qualifying work consists of Introduction, 2 Chapters, Conclusion, References (21 items). The qualifying work volume is 46 pages long, 36 of them – main text. There are 6 illustrations.

The qualifying work gives theoretical survey and presents the results of a study of the regulatory and legal support of psychologist's activity in Ukraine.

The bachelor's thesis consists of 2 chapters.

The research object: the activity of a psychologist in Ukraine.

The research subject: regulatory and legal support of psychologist's activity.

The research goal: formulation of recommendations for improving the regulatory and legal support for the work of psychologists in Ukraine based on a thorough analysis of the legislative framework governing the activities of psychologists in Ukraine and European countries.

The hypothesis of the research: we anticipate that if the draft laws related to the work of psychologists are adopted, the quality of psychological services will improve and greater safety will be ensured for both the psychologist and the client.

The research tasks are:

- to highlight the peculiarities of the legislative framework governing the activities of psychologists in Ukraine and European countries;
- to identify contradictions and prospects for regulatory and legal support of psychologist's activity in Ukraine.

Chapter 1 «Theoretical basics of the regulatory and legal security of the psychologist's activities» discusses the existing regulatory and legal support for the work of psychologists in Ukraine and in European countries. Features, problems that exist in regulatory legal acts.

Chapter 2 «Directions for improving regulatory and legal provision of the work of a psychologist in Ukraine» deals with the contradictions that exist in the regulatory and legal support for the work of psychologists in Ukraine and considers the prospects for its development. A study on improving the regulatory and legal support for the work of psychologists in Ukraine was carried out and recommendations for its improvement were provided.

REGULATORY AND LEGAL SUPPORT, PSYCHOLOGIST,
PSYCHOTHERAPIST, LEGISLATION, DRAFT LAW

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА.....	10
1.1. Законодавча база, що регулює діяльність психолога в Україні.....	10
1.2. Нормативно-правове підґрунтя діяльності психолога в країнах Європи.....	26
РОЗДІЛ 2 НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ ПСИХОЛОГА В УКРАЇНІ.....	30
2.1. Суперечності та перспективи розвитку нормативно-правового забезпечення діяльності психолога в Україні.....	30
2.2. Результати пілотного дослідження щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення роботи психолога в Україні.....	34
2.3. Рекомендації щодо покращення нормативно-правового забезпечення роботи психолога в Україні.....	40
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44

ВСТУП

Актуальність роботи обумовлена сучасним станом нормативно-правового забезпечення роботи психолога в Україні. З початком повномасштабного вторгнення попит на консультації психологів та психотерапії суттєво збільшився. Держава і суспільство працює над розвінчанням поширених міфів і стереотипів, які стосуються даної сфери. Важливим питанням є можливість забезпечення отримання якісної психологічної та психотерапевтичної допомоги, яку надають професіонали. Наявність нормативно-правового забезпечення, яке б регулювало роботу не лише психологів в організаціях, але і приватних є важливим, оскільки це безпека не лише клієнта, але і психолога. Наразі в Україні відсутнє законодавство, яке б чітко регулювало діяльність психолога, чітко розмежовувало поняття психолога та психотерапевта.

Аналіз останніх досліджень цієї теми показав, що вивченням цієї теми займалися В.Суліцький, О.Ф. Андрійко, Л.М. Балабанова. Проте, не зважаючи на зацікавленість сучасних фахівців досліджуваним питанням, нормативне забезпечення діяльності психолога в Україні потребує подальшого вдосконалення, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є діяльність психолога в Україні.

Предметом дослідження є нормативно-правове забезпечення діяльності психолога.

Гіпотеза дослідження: передбачаємо, що в разі прийняття законопроектів, що стосуються роботи психолога, якість надання психологічних послуг покращиться і буде забезпечена більша безпека для психолога та клієнта.

Метою дослідження є формулювання рекомендацій щодо покращення нормативно-правового забезпечення роботи психолога в Україні на підставі ґрунтовного аналізу законодавчої бази, що регулює діяльність психолога в Україні та країнах Європи.

Щоб досягти цієї мети, були поставлені такі завдання:

- висвітлити особливості законодавчої бази, що регулює діяльність психолога в Україні та країнах Європи;
- визначити суперечності та перспективи нормативно-правового забезпечення діяльності психолога в Україні;

Новизна та теоретичне значення цієї роботи полягають в тому, щоб зрозуміти наявні проблеми законодавчого забезпечення роботи психолога в Україні та побачити шляхи їх подолання.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, узагальнення, систематизація; контент-аналіз нормативних документів); емпіричні (опитування).

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 20 найменувань. Загальний обсяг основного тексту роботи — 36 сторінок. Робота містить 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА

1.1. Законодавча база, що регулює діяльність психолога в Україні

Питання нормативно-правового забезпечення професійної діяльності психолога є актуальним та важливим для отримання якісних послуг клієнтами. Ще у минулому столітті люди почали займатися питанням дотримання прав людей, зокрема і тих, хто має психічні та поведінкові розлади. Були прийняті такі міжнародні документи:

- Гавайська декларація II від 10.07.1983 р.
- Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р.
- Загальна декларація прав людини ООН від 10.12.1948 р.
- Конвенція ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р.
- Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р.
- Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології і медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 04.04.1997 р. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання від 10.12.1984 р. Лісабонська декларація про права пацієнта від 01.10.1981 р.
- Положення про захист прав та конфіденційність пацієнта від 01.10.1993 р. Резолюція 48/96 ГА ООН «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» від 20.12.1993 р.

Законодавство України у сфері охорони здоров'я ґрунтується на Конституції України, Законі України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» та інших нормативно-правових актів. У цьому Законі вживаються терміни «психічне здоров'я» та «психічне благополуччя», але немає визначення

цих понять. Натомість психічне здоров'я визначається як складова загального розуміння «здоров'я». Відповідно до статті 3 Закону України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» здоров'я – стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад [1]. Відповідно до статті 3 ЗУ «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» охорона здоров'я – система заходів, спрямованих на збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя. Такі заходи здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, заклади охорони здоров'я; фізичні особи – підприємці, які зареєстровані у встановленому законом порядку та одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики; медичні та фармацевтичні працівники, фахівці з реабілітації, громадські об'єднання і громадяни [1]. У цьому Законі також йде мова про те, що «з метою запобігання шкоди здоров'ю населення застосування гіпнозу, навіювання, інших методів психологічного і психотерапевтичного впливу дозволяється лише у місцях та в порядку, встановлених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я» [1]. Відповідно до абзацу цієї статті в Україні наказом № 199 було прийнято Порядок застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу. На нашу думку, він є застарілим і не відповідає сучасним стандартам та методам психологічної допомоги [2].

Наразі в Україні діє єдиний спеціалізований нормативно-правовий акт, що регулює деякі питання надання послуг у сфері психічного здоров'я. Мова йде про Закон України «Про психіатричну допомогу». Відповідно до статті 1 ЗУ «Про психіатричну допомогу» психіатрична допомога – комплекс спеціальних заходів, спрямованих на обстеження стану психічного здоров'я осіб на підставах та в порядку, передбачених цим Законом та іншими законами України, профілактику, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд, медичну та психологічну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади, у тому числі

внаслідок вживання психоактивних речовин [3]. У Законі надано визначення понять “амбулаторна психіатрична допомога” та “стаціонарна психіатрична допомога”. Відповідно до статті 1 ЗУ “Про психіатричну допомогу” амбулаторна психіатрична допомога - психіатрична допомога, що включає в себе обстеження стану психічного здоров'я осіб на підставах та в порядку, передбачених цим Законом та іншими законами, профілактику, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд, медико-соціальну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади, в амбулаторних умовах; стаціонарна психіатрична допомога - психіатрична допомога, що включає в себе обстеження стану психічного здоров'я осіб на підставах та в порядку, передбачених цим Законом та іншими законами, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд, медико-соціальну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади, і надається в стаціонарних умовах понад 24 години підряд [3].

Також у статті 1 згадується поняття «психолог» – фахівець – медичний працівник (лікар, медична сестра, фельдшер), психолог, соціальний працівник та інший працівник, який має відповідну освіту та спеціальну кваліфікацію і бере участь у наданні психіатричної допомоги [3]. Однак, на нашу думку, визначення є неповним та потребує доопрацювання. Поняття психіатричної допомоги, як зазначено у визначенні (ст. 1), обмежується певними «спеціальними заходами», і тому психіатрична допомога не тотожна охороні психічного здоров'я, яка є значно ширшою, проте наразі залишається законодавчо неврегульованою [4]. Поняття охорона психічного здоров'я має бути інтегроване у різні сфери діяльності, наприклад, у соціальні послуги, освітні, медичні послуги.

Варто зазначити, що в Україні діє презумпція психічного здоров'я. Відповідно до статті 3 ЗУ “Про психіатричну допомогу” кожна особа вважається такою, яка не має психічного розладу, доки наявність такого розладу не буде встановлено на підставах та в порядку, передбачених цим Законом та іншими законами України[3].

Відповідно до статті 4 ЗУ “Про психіатричну допомогу” психіатрична допомога надається на основі принципів законності, гуманності, додержання прав людини і громадянина, добровільності, доступності та відповідно до сучасного рівня наукових знань, необхідності й достатності заходів лікування, медичної, психологічної та соціальної реабілітації, надання освітніх, соціальних послуг[3].

У 2017 році Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року. У документі зазначено, що в Україні низький рівень кадрового забезпечення психологами та психотерапевтами і низька доступність психологічної та психотерапевтичної допомоги. Варто зазначити, що ця концепція – перша комплексна політична ініціатива, що стосується регулювання сфери охорони психічного здоров'я. Важливо наголосити, що у Концепції йде мова про забезпечення регулювання діяльності у сфері охорони психічного здоров'я (зокрема, психотерапевтів та психологів-практиків), удосконалення системи формування та підтримки професійних компетенцій фахівців у сфері охорони психічного здоров'я [4].

Окремо законодавством України визначено роботу психологічної служби в закладах освіти. У статті 76 Закону України «Про освіту» вказано, що у системі освіти діє психологічна служба, положення про яку затверджує центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки. Психологічне забезпечення освітнього процесу в закладах освіти здійснюють практичні психологи. У системі освіти діє психологічна служба, положення про яку затверджує центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки [5]. Міністерство освіти і науки України затвердило Положення «Про психологічну службу у системі освіти України», яким в своїй роботі керуються практичні психологи, що працюють в навчальних закладах. У системі освіти діє психологічна служба, що забезпечує своєчасне і систематичне вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їх поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, гендерних та інших індивідуальних особливостей, сприяє створенню умов для виконання освітніх і виховних завдань закладів освіти. Психологічне забезпечення освітнього процесу в закладах освіти здійснюють практичні

психологи. Метою діяльності психологічної служби є сприяння створенню умов для соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти. До складу психологічної служби входять практичні психологи, соціальні педагоги закладів освіти міст, районів, ОТГ, керівники (директори), методисти навчально-методичних центрів/кабінетів/лабораторій психологічної служби Автономної Республіки Крим, обласних, Київського(ї) і Севастопольського(ї) міських, працівники психологічної служби департаментів, управлінь, відділів освіти. Практичний психолог закладу та/або установи освіти здійснює:

- психологічне забезпечення освітнього процесу;
- психологічний супровід психічного, розумового, соціального і фізичного розвитку здобувачів освіти;
- психологічну діагностику та аналіз динаміки психічного, розумового і соціального розвитку здобувачів освіти;
- психологічний супровід адаптації до умов освітнього процесу;
- реалізацію розвивальних, профілактичних, просвітницьких, корекційних програм з урахуванням індивідуальних, гендерних, вікових особливостей здобувачів освіти;
- консультативну допомогу всім учасникам освітнього процесу з питань навчання, виховання здобувачів освіти, особистісного та професійного розвитку тощо;
- роботу з постраждалими від насильства дітьми тощо [6].
 - Практичний психолог закладу та/або установи освіти бере участь в:
- освітній діяльності, спрямованій на забезпечення всебічного розвитку здобувачів освіти як особистості та найвищої цінності суспільства, їх талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству;

- роботі педагогічної ради, психолого-педагогічних консилиумів, семінарів і засідань методичних об'єднань;
- розробці та впровадженні розвивальних, корекційних програм, посібників, методичних рекомендацій, планів освітньої діяльності з урахуванням індивідуальних, гендерних, вікових особливостей здобувачів освіти, а також для осіб, які перебувають на індивідуальній та інклюзивній формі навчання [6].
 - Практичний психолог закладу та/або установи освіти сприяє:
 - формуванню у здобувачів освіти відповідальної та безпечної поведінки в ситуаціях ризику, навичок здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я, готовності до самореалізації;
 - профільному та професійному самовизначенню здобувачів освіти, формуванню життєвої компетентності;
 - формуванню соціально-комунікативної компетентності обдарованих дітей;
 - попередженню та профілактиці професійного вигорання педагогічних працівників;
 - формуванню психологічної готовності учасників освітнього процесу до взаємодії в інклюзивному середовищі з дитиною з особливими освітніми потребами;
 - формуванню психологічної культури учасників освітнього процесу;
 - попередженню будь-яких видів і форм насильства та конфліктів серед здобувачів освіти;
 - формуванню небайдужого ставлення здобувачів освіти до постраждалих дітей, усвідомлення необхідності невідкладного інформування педагогів про випадки домашнього насильства і конфліктів серед здобувачів освіти, що стали їм відомі [6].

Психологи також працюють у системі надання соціальних послуг. Вони керуються Законом України «Про соціальні послуги», в якому визначена роль психологів та психологічної служби у цій системі. У 2020 році був затверджений Державний стандарт соціальної послуги соціально-психологічної реабілітації осіб

із залежністю від наркотичних засобів чи психотропних речовин. У цьому стандарті вперше було описано перелік обґрунтованих, науково-доказових форм і методів роботи.

Окремої уваги потребує робота психологів в структурах Міністерства внутрішніх справ України. Працівники правоохоронних органів виконують особливо відповідальні завдання, які часто супроводжуються стресами, психоемоційними навантаженнями та високим рівнем ризику. Важливість психологічного забезпечення їхньої діяльності не може бути переоцінена, адже від стабільності психічного стану співробітників залежить не лише ефективність їхньої роботи, але й безпека оточення. Нормативно-правове регулювання в цій сфері стає ключовим інструментом для забезпечення належного рівня підготовки, підтримки та допомоги співробітникам[7]. Наказ МВС № 88 визначає порядок організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських. Психологи поліції в межах наданих повноважень:

- здійснюють психодіагностичне вивчення працівників поліції, за результатами якого складають довідку про результати психологічного вивчення;
- проводять планову експрес-діагностику працівників поліції для виявлення несприятливих індивідуальних психологічних станів, що заважають якісному виконанню ними професійних завдань, а також позапланову експрес-діагностику працівників поліції під час комплектування груп для виконання спеціальних операцій та після перебування в екстремальних ситуаціях;
- здійснюють психопрофілактичні заходи щодо працівників поліції, які потребують психологічної допомоги та підтримки;
- здійснюють психологічне консультування працівників поліції, проводять інші доцільні заходи психокорекції для забезпечення оптимальної працездатності працівників поліції, збереження їх психологічного та фізичного здоров'я;

— забезпечують проведення практичних занять із працівниками поліції щодо основних прийомів психологічної релаксації в кімнатах психологічної саморегуляції та виконують багато інших завдань [8].

Завдання системи психологічного забезпечення:

- 1) психологічне вивчення об'єктів системи психологічного забезпечення;
- 2) психологічна підготовка об'єктів системи психологічного забезпечення;
- 3) психопрофілактична робота щодо об'єктів системи психологічного забезпечення;
- 4) підтримка та оптимізація соціально-психологічного клімату в колективах;
- 5) психологічне супроводження службової діяльності працівників поліції, у тому числі в ході проведення ними оперативних заходів та слідчих дій;
- 6) психологічне супроводження освітнього процесу у ЗВО та установах (закладах) Національної поліції, які здійснюють професійну підготовку поліцейських [8].

Принципи психологічного забезпечення:

- 1) правомірність - відповідність заходів психологічного забезпечення вимогам законодавства України;
- 2) гуманізм - діяльність суб'єктів психологічного забезпечення ґрунтується на засадах загальнолюдських, моральних, етичних цінностей та ідеалів для забезпечення поваги до особистості, усебічного, гармонійного розвитку особистості, збереження її цілісності та психологічного здоров'я;
- 3) толерантність - готовність та позитивна установка суб'єктів системи психологічного забезпечення до прийняття психології, поглядів іншої людини, її індивідуальних відмінностей, у тому числі за ознаками раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, мови, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання;
- 4) добровільність - добровільна згода та активна участь особи, до якої вживаються заходи психологічного забезпечення;

5) конфіденційність - нерозголошення інформації стосовно особи, отриманої в результаті психологічних заходів, застосування отриманих відомостей виключно для надання цій особі кваліфікованої психологічної допомоги;

6) науковість - наукова обґрунтованість підходів, форм і методів у реалізації заходів психологічного забезпечення;

7) об'єктивність - застосування суб'єктами системи психологічного забезпечення в практичній діяльності стандартизованих, надійних, валідних та адаптованих психологічних методик і технологій;

8) комплексність і систематичність - використання в заходах психологічного забезпечення взаємодоповнюючих форм і методів роботи, системного врахування особливостей і закономірностей психологічних проявів особистості працівника поліції, поліцейського ЗВО, курсанта (слухача) в їх професійній діяльності[8].

Психологічне вивчення об'єктів системи психологічного забезпечення:

1) організація та проведення психологічних вивчень курсантів (слухачів) під час психологічного супроводження освітнього процесу у ЗВО;

2) підготовка довідки про результати психологічного вивчення.

2. Психологічне супроводження адаптації курсантів (слухачів) до специфіки навчання у ЗВО та умов подальшої професійної діяльності:

1) здійснення відповідних психологічних заходів (вивчення, анкетування, індивідуальні, групові консультації);

2) проведення інтерактивних занять, тренінгів із питань формування у курсантів (слухачів) усвідомлених мотивів до навчальної діяльності, розвитку комунікативних якостей, пізнавальних функцій особистості, стресостійкості, здатності ефективно діяти в екстремальних ситуаціях, виважено та швидко приймати рішення в умовах дефіциту часу;

3) підготовку висновку за результатами психологічного супроводження, адаптації курсантів (слухачів) до специфіки навчання у ЗВО та умов подальшої професійної діяльності, форма якого наведена в додатку 5 до цього Порядку;

4) психологічну підготовку курсантів (слухачів):

уміння точно оцінювати свій психологічний стан, настрої, ступінь психоемоційного напруження під час вирішення завдань різної складності;

методи та прийоми психологічної саморегуляції для формування стресостійкості, забезпечення особистої безпеки в специфічних умовах майбутньої професійної діяльності та повсякденному житті;

основні прийоми ефективної професійної комунікації;

надання психологічної допомоги постраждалим у надзвичайних ситуаціях;

5) психологічне супроводження навчальних занять із тактичної та вогневої підготовки курсантів (слухачів) для прогнозування рівня психологічної готовності до виконання службових завдань.

3. Вивчення стану соціально-психологічного клімату в колективах:

1) здійснення моніторингу стану соціально-психологічного клімату в колективах ЗВО, визначення умов, причин, чинників, що сприяють або перешкоджають продуктивній діяльності працівників ЗВО та курсантів (слухачів);

1) вивчення взаємин членів колективу, здійснення соціометричних досліджень шляхом проведення анкетування;

3) підготовка довідки про результати проведення опитування працівників поліції, поліцейських ЗВО, курсантів (слухачів), а також надання рекомендацій для підвищення ефективності професійної діяльності колективів;

4) надання рекомендацій керівникам ЗВО щодо поліпшення стану соціально-психологічного клімату, усунення несприятливих процесів, негативних явищ, конфліктів, які виникають в ході освітньої та службової діяльності, для їх корекції та оптимізації соціально-психологічного клімату в колективах;

5) проведення психологічних заходів корекції внутрішньоколективних відносин, спрямованих на налагодження ефективної комунікації в навчальних групах, формування групової згуртованості та вирішення проблемних питань, що виникають у ході групової взаємодії курсантів (слухачів).

4. Здійснення психопрофілактичної роботи щодо об'єктів системи психологічного забезпечення:

1) проведення цільової психологічної діагностики, експрес-діагностики для виявлення у курсантів (слухачів) та поліцейських ЗВО несприятливих психоемоційних станів, що негативно позначаються на їх фізичному та психологічному стані, підготовка довідки про результати психологічної діагностики;

2) здійснення індивідуального психологічного консультування курсантів (слухачів) та поліцейських ЗВО для подолання проблем психологічного характеру, вирішення конфліктів, налагодження процесу ефективної комунікації;

3) проведення заходів психологічної корекції, спрямованої на усунення недоліків індивідуального особистісного розвитку, несприятливих психологічних, емоційних станів, для підвищення адаптивних можливостей курсантів (слухачів) та поліцейських ЗВО, відновлення їх психологічного благополуччя, розширення поведінкового діапазону;

4) проведення комплексних та індивідуальних корекційних заходів психологічного спрямування з курсантами (слухачами) та поліцейськими ЗВО, які потребують додаткової психологічної допомоги та підтримки;

5) забезпечення проведення практичних занять з курсантами (слухачами) та поліцейськими ЗВО щодо основних прийомів психологічної регуляції, сеансів психологічної релаксації в кімнатах психологічної саморегуляції для профілактики наслідків впливу несприятливих стрес-факторів професійної та освітньої діяльності;

6) проведення групових форм та методів психопрофілактичної роботи на практичних заняттях, а також тренінгів, спрямованих на особистісне зростання, розвиток навичок психологічної стресостійкості, формування прихильності до здорового способу життя;

7) участь (у межах компетенції) у службових розслідуваннях випадків самогубства та самокалічення курсантів (слухачів), поліцейських ЗВО;

8) аналіз психологічних передумов скоєння самогубств курсантами (слухачами) або поліцейськими ЗВО;

9) вивчення і впровадження досягнень сучасної психологічної науки та передового досвіду в практичну діяльність із психологічного забезпечення освітнього процесу [8].

Психологічна служба Державної служби з надзвичайних ситуацій керується Порядком психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій, який був затверджений Наказом МВС № 747 у 2017 році. У Порядку визначені поняття екстреної психологічної допомоги, психологічного відновлення та психологічного консультування. Чіткого визначення поняття психологічного захисту населення у сфері цивільного захисту на даний час не існує. Державним регулюванням психологічного захисту у сфері цивільного захисту можна вважати сукупність заходів, використовуючи які, держава через спеціально уповноважений орган виконавчої влади визначає, упорядковує та контролює діяльність із забезпечення психологічного захисту. Державне регулювання психологічного захисту у сфері цивільного захисту включає розпорядчі документи, які встановлюються державою, а також спеціально уповноваженим органом виконавчої влади, якому держава делегувала регуляторні повноваження в цій сфері. На сьогодні організація та здійснення заходів психологічного захисту населення покладаються на центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту [9].

Інструкція про порядок організації та проведення професійно-психологічного відбору кандидатів для проходження військової служби за контрактом у Державній прикордонній службі України затверджена Наказом АДПСУ № 354 [2]. В Інструкції дані визначення термінам дезадаптація, девіантні форми поведінки, нервово-психічна нестійкість, особистісна акцентуація, професійно-психологічний відбір, професійна деформація, професійно-психологічне обстеження, психоактивні речовини. Дезадаптація - порушення пристосування організму та психіки людини до змін навколишнього середовища,

що виявляється неадекватними психічними, фізіологічними реакціями. Девіантні форми поведінки - форми особистої поведінки людини, які суперечать загальноприйнятим моральним або правовим (дисциплінарним) нормам. Ці форми можуть проявлятися у вигляді протиправних діянь, порушень дисциплінарних вимог, аморальних, асоціальних вчинків, зловживання психоактивними речовинами. Нервово-психічна нестійкість - схильність до зривів нервової системи при значному психічному та фізичному навантаженні. Особистісна акцентуація - крайній варіант психічної норми, що займає проміжне положення між станом психічного здоров'я та типовими психопатичними розладами. Професійно-психологічний відбір - це комплекс заходів, які сприяють раціональному розподілу особового складу Державної прикордонної служби України згідно зі спеціальностями, комплектуванню органів Державної прикордонної служби України особовим складом та забезпечують відповідність психологічних якостей, властивостей особистості кандидатів вимогам службової діяльності з охорони державного кордону (навчання), інших видів службової діяльності, що покладаються на особовий склад Державної прикордонної служби України. Професійна деформація - це явище, що характеризується змінами властивостей особистості (стереотипів сприймання, ціннісних орієнтацій, характеру, способів спілкування та поведінки тощо), змінами рівня виразності професійно важливих якостей фахівця, що відбуваються під впливом змісту, умов, тривалості виконання діяльності та його індивідуальних психологічних особливостей. Професійні деформації негативно впливають на якість діяльності, що виконується. Професійно-психологічне обстеження - діяльність психологів, кінцевим результатом якої є психологічний діагноз (інформація про сутність індивідуальних психологічних особливостей особистості, що отримується з метою оцінки її актуального стану, прогнозу подальшого розвитку, відповідності вимогам навчання, професійної діяльності, розробки висновків та рекомендацій), що має три етапи: збір даних відповідно до завдань обстеження, обробка та інтерпретація отриманих даних, винесення рішення. Психоактивні речовини - речовини, що викликають звикання та (або) залежність за умов систематичного

вживання особою (алкоголь, наркотичні речовини, лікарські та інші засоби), внаслідок приймання яких змінюється її поведінка [10].

Професійно-психологічний відбір здійснюють такі суб'єкти:

- посадові особи окремих регіональних центрів комплектування, психологи Адміністрації Державної прикордонної служби України,
- психологи органів Державної прикордонної служби України,
- психологи Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького [10].

○ Основними функціями суб'єктів професійно-психологічного відбору є:

- організація та проведення заходів професійно-психологічного відбору кандидатів;

- здійснення методичного забезпечення з питань професійно-психологічного відбору в органах Державної прикордонної служби України;

- проведення експертиз рішень з оцінки професійно-психологічної придатності кандидатів, підготовлених іншими суб'єктами професійно-психологічного відбору щодо їх компетентності; з

- здійснення попередньої професійної орієнтації кандидатів; прийняття рішень з оцінки професійно-психологічної придатності кандидатів;

- проведення оцінки успішності професійної адаптації новоприбулих військовослужбовців [10].

За збереження інформації про результати професійно-психологічного відбору відповідають психолог, який проводив заходи, та посадові особи, що беруть участь у проведенні заходів відбору особового складу військової служби за контрактом у частині, що їх стосується. З порядком здійснення заходів професійно-психологічного відбору, їх безпосередньою процедурою та результатами у приведених обсягах мають право ознайомлюватися такі особи:

- кандидат, який проходив професійно-психологічний відбір, - з порядком здійснення заходів, із власними результатами професійного

психологічного відбору після завершення всіх заходів відбору на військову службу за контрактом за власним письмовим зверненням до керівництва органу Державної прикордонної служби України, у якому проводились заходи професійно-психологічного відбору;

— начальник окремого регіонального центру комплектування, кадрового підрозділу - з результатами професійно-психологічного відбору кандидатів, яким було надано направлення для проведення відповідних заходів;

— посадові особи підрозділів охорони здоров'я органів Державної прикордонної служби України, які беруть участь у медичному огляді, - із змістом та результатами професійно-психологічного відбору кандидата, який проходить медичний огляд [10].

Документи професійно-психологічного відбору (описи методик, стимулюючі матеріали, реєстраційні бланки до методик, програмне забезпечення, зшиті висновки, інший психодіагностичний інструментарій, журнал обліку результатів професійно-психологічного відбору) зберігаються психологом (начальником підрозділу психологічного забезпечення навчального закладу, центру підготовки молодших спеціалістів) у металевій шафі, що опечатується його особистою печаткою.

Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України затверджено Наказом МВС № 1285 [2]. У Положенні визначені поняття психологічне забезпечення, декомпресія, психологічна допомога, психологічна експрес-діагностика, психологічна реабілітація, психологічне інформування, психологічне консультування, психологічний супровід виконання службово-бойових завдань, психопрофілактика та соціально-психологічний клімат. Суб'єктами психологічного забезпечення в НГУ є підрозділи психологічної служби (відділ, відділення, служби) та посадові особи, які входять до їх складу [11].

Відповідно до Наказу Міністерства охорони здоров'я № 199 «Про затвердження Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу» порядок застосування методів психологічного і

психотерапевтичного впливу, розроблений відповідно до основ законодавства України про охорону здоров'я (2801-12), Законів України «Про психіатричну допомогу» (1489-14), «Про соціальні послуги» (966-15), «Про освіту» (1060-12), «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» (1775-14), встановлює єдині вимоги до застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу, у тому числі щодо місць застосування таких методів [12]. У наказі визначено поняття психологічного та психотерапевтичного впливу, обґрунтовано мету застосування методів психологічного та психотерапевтичного впливу, визначено, хто саме може застосовувати методи психологічного і психотерапевтичного впливу як професійну діяльність:

5.1. Психолог – фахівець, який має повну вищу освіту за напрямом підготовки «Психологія» (магістр, спеціаліст).

5.2. Лікар-психолог – фахівець, який має повну вищу освіту (магістр, спеціаліст) за напрямом підготовки «Медицина», спеціалізацію за фахом «медична психологія».

5.3. Лікар-психотерапевт – фахівець, який має повну вищу освіту за напрямом підготовки «Медицина», спеціалізацію за фахом «психотерапія».

5.4. Лікар-психіатр – фахівець, який має повну вищу освіту за напрямом підготовки «Медицина», спеціалізацію за фахом «психіатрія».

5.5. Лікар-нарколог – фахівець, який має повну вищу освіту за напрямом підготовки «Медицина», спеціалізацію за фахом «наркологія».

5.6. Лікар-сексопатолог – фахівець, який має повну вищу освіту за напрямом підготовки «Медицина», спеціалізацію за фахом «сексопатологія» [12].

Отже, ми опрацювали основну нормативно-правову базу роботи психолога в Україні. Проаналізувавши чинне законодавство, можна зробити висновок про його невідповідність потребам користувачів. В Україні відсутній окремий законодавчий акт, який би визначав положення щодо психічного здоров'я як сфери. Законодавство не містить положень, які стосуються сфери психічного здоров'я та визначають психічне здоров'я як окрему сферу регулювання [2]. Більшість українських нормативно-правових актів породжують стигматизацію

осіб з психічними розладами та не відповідають нормам міжнародного законодавства. З погляду юридично-економічного контексту проблемою є відсутність відповідного КВЕДу для здійснення практичної психологічної допомоги саме психологами. Так, медична психологія класифікується за кодом «86.2 Медична та стоматологічна практика». Що стосується психологів, то відсутність класифікації даної діяльності дозволяє (визначено після аналізу) використовувати наступні КВЕДи 86.90 «Інша діяльність у сфері охорони здоров'я», 63.99 «Надання інших інформаційних послуг, н. в. і. у». чи інші. Тобто на сьогодні ще й досі неврегульоване питання правильної класифікації діяльності психологів. А тому і питання відповідальності за дотримання конфіденційності та дотримання принципів «лікарської таємниці», належного підтвердження кваліфікації психологів знову залишається відкритим [13]. Ми визначили лише законодавство, яке окремо регулює роботу психологів в державних структурах. Існуючі нормативи не охоплюють усі ланки та сфери психологічної допомоги, законодавча база психологічних служб у різних відомствах значно відрізняється, рекомендації щодо робочого навантаження неповні, а деякі нормативні акти сформульовані нечітко і недостатньо допомагають у організації практичної роботи [14]. В українському законодавстві відсутнє визначення поняття «послуг у сфері психічного здоров'я» і не визначено, що є такими послугами. Не визначено вимоги до фахівців, які надають психологічну допомогу. На жаль, робота приватних психологів не регулюється, відсутнє ліцензування осіб, які мають намір надати психологічну допомогу. Також постає питання про захищеність психолога та клієнта в разі порушення етичних норм.

1.2. Нормативно-правове підґрунтя діяльності психолога в країнах Європи

Огляд законодавчої бази роботи психологів, психотерапевтів європейських країн є важливим, оскільки наразі Україна розпочала свій рух до вступу в Європейський Союз і має орієнтуватися на міжнародні норми. Це допоможе

створити якісну нормативно-правову базу і створить безпеку для клієнтів та психологів. В Європі психолог є регульованою професією, про що вказано у Європейській директиві 2005/36/ЕС.

Надання психологічної допомоги та забезпечення психічного здоров'я у праві Європейського Союзу має рекомендаційний характер. Практика наднаціональних «пропозицій» узгоджена із принципом невтручання у національні заходи (конкретні дії) держав-членів ЄС щодо надання психологічної допомоги та забезпечення психічного здоров'я. Принцип субсидіарності у сфері охорони психічного здоров'я проголошений Резолюцією Європейського Парламенту від 19 лютого 2009 року щодо психічного здоров'я. Відповідно до статті 152 Договору про ЄС, питання забезпечення високого рівня охорони здоров'я людей повинно бути включене до всіх політик Співтовариства. Разом з тим, політика ЄС у сфері охорони здоров'я повинна доповнювати національні політики [15]. Положення про акредитацію фахівців та закладів психологічної допомоги містить правове регулювання охорони психічного здоров'я та надання психологічної допомоги у країнах ЄС.

Резолюція Європарламенту щодо покращення психічного здоров'я населення в контексті реалізації стратегії забезпечення психічного здоров'я для ЄС від 14.12.2016 підтримує важливість професійної підготовки фахівців для психологічної допомоги, наголошує на важливості продовження навчання та підвищення кваліфікації викладачів, працівників охорони здоров'я, соціальних та судових служб, роботодавців, підкреслює необхідність реформування служб охорони психічного здоров'я [15]. Європейський пакт з питань психічного здоров'я та благополуччя визначає ключові напрями політики ЄС щодо забезпечення психічного здоров'я, наприклад, покращити підготовку фахівців у галузі охорони психічного здоров'я [15].

У Польському сеймі нещодавно було сформовано дві парламентські команди, які будуть займатися психічним здоров'ям дітей та підлітків, а також законодавчим регулюванням професії психотерапевта. Польська Рада Психотерапії в соціальних мережах зазначає, що при правовому регулюванні

діяльності психотерапевта урахування всіх груп психотерапевтичних підходів та добробуту психотерапії є важливим [16].

У серпні 2023 року Польський Сейм проголосував за поправки до закону про психічне здоров'я. Вперше психотерапевти в Польщі отримують мінімальне правове регулювання на законодавчому рівні.

У Румунії було суттєво змінено законодавство у сфері психічного здоров'я після прийняття Закону про психічне здоров'я та захист осіб з психічними розладами – Закон 487/2002 [4]. Міністерство охорони здоров'я Румунії реструктурувало систему психічного здоров'я, щоб забезпечити краще надання первинної, вторинної, третинної допомоги, розвитку амбулаторної психічної допомоги, мобільних команд для кризових втручань. Також в рамках реалізації Національної програми психічного здоров'я Румунія підготувала 200 фахівців з психічного здоров'я і розробила навчальні програми для фахівців з психічного здоров'я, які стосуються сфери розладів аутистичного спектру.

У Литовській Республіці Закон про охорону психічного здоров'я був прийнятий у 1995 році. План розвитку національної системи охорони здоров'я, підготовлений Міністерством охорони здоров'я Литви, мав на меті встановити комплексний та цілеспрямований розвиток системи охорони здоров'я, прагнучи створити більш ефективну та конкурентоспроможну систему охорони здоров'я, яка б сприяла зміцненню здоров'я, освіті та профілактиці захворювань. Литва працювала над підвищенням кваліфікації спеціалістів з охорони здоров'я в галузі психічного здоров'я, поліпшенням розуміння медичної освіти та просуванням, а також активнішим залученням неурядових організацій до надання послуг з охорони здоров'я [4].

Важливим документом, на який також варто звернути увагу, є Міжнародна декларація про ключові компетенції в професійній психології, яка була прийнята Міжнародною Асоціацією Прикладної Психології (МАПП) 15го червня 2016 року Міжнародним Союзом Психологічної Науки (МСПН) 25го липня 2016 року. Мета даної Міжнародної декларації про ключові компетенції в професійній психології полягає в тому, щоби визначити ряд визнаних та схвалених у міжнародному

масштабі компетенцій, які можуть слугувати основою для встановлення чіткої загальноприйнятої професійної ідентичності. Інша можлива мета полягає в тому, аби визначити міжнародну систему розпізнавання для порівняння систем професійної підготовки, програмної акредитації, професійної сертифікації, а також встановити певні стандарти професійної компетентності та етики[17].

Отже, варто зазначити, що професійна діяльність психолога в країнах Європи є достатньо врегульованим процесом. Україна може писати своє власне законодавство, орієнтуючись на приклад Європи. Але також варто вказати, що європейське законодавство щодо професійної діяльності психолога не є досконалим і також, на нашу думку, потребує доопрацювання.

РОЗДІЛ 2

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ ПСИХОЛОГА В УКРАЇНІ

2.1. Суперечності та перспективи розвитку нормативно-правового забезпечення діяльності психолога в Україні

В Україні 28 червня 2023 року було зареєстроване два законопроекти № 9433 і № 9434. Проект Закону № 9433 Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо системи охорони психічного здоров'я та послуг у сфері психічного здоров'я і проект Закону № 9434 Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо запровадження адміністративної та кримінальної відповідальності за надання психологічної допомоги особами, які не мають такого права та поширення недостовірної інформації про наявність у особи медичної освіти або лікарської спеціальності, права надавати психологічну допомогу. Законодавча ініціатива щодо цих проектів є дійсно важливим кроком у розвитку системи охорони здоров'я та забезпечення безпеки для клієнтів та пацієнтів, які звертаються до психолога, психотерапевта.

У законопроекті № 9433 пропонується в статтю 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» додати визначення психічного здоров'я. Психічне здоров'я – це складова загального здоров'я та стан добробуту, а не тільки відсутність психічних та поведінкових розладів, при якому кожна людина може реалізувати свій власний потенціал, впоратися з життєвими стресами, складними життєвими обставинами, продуктивно та плідно працювати, а також робити внесок у життя своєї спільноти та громади [18]. На даний момент цей абзац відсутній.

Пропонується додати окремі розділ в цьому ж законі, який стосуватиметься охорони психічного здоров'я, де вказати мету державної політики в сфері охорони здоров'я, напрями охорони. Наведено визначення поняття інформування

населення щодо психічного здоров'я. Запропоновано додати статтю 53³ Психологічна допомога, де вказується мета психологічної допомоги, форми надання (види) психологічної допомоги, а також прописано пункт про психологічну реабілітацію. Психотерапію, психологічну консультацію, а також інші види психологічної допомоги мають право надавати:

1) лікарі, які мають лікарську спеціальність з переліку, що затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;

2) психологи, які пройшли додаткове навчання конкретному методу або формі надання психологічної допомоги згідно зі стандартами та програмами міжнародних організацій і спільнот, або за програмами, акредитованими цими організаціями, що підтверджується сертифікатом відповідної організації або наявністю такого фахівця у її реєстрі, або сертифікатом української організації, акредитованої такою міжнародною організацією чи спільнотою, або наявністю такого фахівця у реєстрі відповідної української організації. Проводити психологічне консультування також мають право капелани в охороні здоров'я та професіонали і фахівці у сфері соціальної роботи та соціальних послуг (соціальні працівники, фахівці із соціальної роботи, соціальні менеджери та інші), які пройшли додаткове навчання конкретному методу психологічного консультування, що засвідчується сертифікатом, отриманим у процесі безперервного професійного розвитку. Проводити психологічні втручання низької інтенсивності, кризове психологічне консультування або надавати першу психологічну допомогу можуть усі медичні і фармацевтичні працівники, а також інші професіонали і фахівці, згідно з переліком та вимогами, встановленими Кабінетом Міністрів України [18]. Також в цій статті вказано, що порядок організації психологічної допомоги та перелік міжнародних організацій та спільнот, стандарти та програми яких визнаються належними для сертифікації у сфері психологічної допомоги затверджуються Кабінетом Міністрів України [18].

Вимога проходження додаткового навчання викликала велику стривоженість і запитання від психологів, чому диплома про вищу освіту за цим

фахом уже недостатньо, хто і на підставі чого вирішив, що наші виші дають недостатній рівень освіти. Президента Національної Психологічної Асоціації Валерія Палій стверджує, що зараз дуже багато випускників вищих навчальних закладів не мають практичних навичок, не всі з них мають додаткову освіту, але вони надають послуги у галузі психічного здоров'я, і їхня якість може бути низькою. Водночас Валерія наголошує: базова університетська освіта є обов'язковою, без неї неможливий перехід на інший рівень. Але саме цей вищий рівень, який дозволить надавати якісні послуги, це або спеціалізована магістерська програма, або ж навчання конкретному методу роботи чи формі надання психологічної допомоги [19].

Пропонується додати статтю 53⁴ Заборони у сфері охорони психічного здоров'я та заборонити надавати психологічну допомогу без дотримання встановлених законодавством вимог, зокрема особами, які не мають такого права, поширювати недостовірну інформацію або твердження про наявність у особи права надавати психологічну допомогу. Вказано, що особи, винні у порушенні законодавства про охорону психічного здоров'я, несуть професійну, дисциплінарну, цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством [18]. У статті 74 пропонують заборонити поширення недостовірної інформації або тверджень, зокрема засобом масової інформації, про наявність у особи медичної освіти або конкретної лікарської спеціальності [18].

У Законі України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» пропонують додати таку пропозицію: психологічну допомогу в реабілітації здійснюють фахівці у сфері психічного здоров'я, які відповідають вимогам, встановленим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, у складі мультидисциплінарної реабілітаційної команди [18]. Пропонується також змінити термін *надавачі психологічних послуг* на *фахівець з психічного здоров'я*. У законопроекті 9434 рекомендується в Кодекс України про адміністративні правопорушення додати статтю 46-3, яка наразі відсутня. У ній йдеться про порушення встановлених законодавством вимог щодо надання психологічної допомоги і передбачено

штраф. На нашу думку, це дуже важливо, оскільки це має на меті забезпечити кваліфіковану допомогу клієнтам. У статті 46-4, яка теж відсутня, пропонується посилити відповідальність за поширення недостовірної інформації про наявність у особи медичної освіти або лікарської спеціальності, права надавати психологічну допомогу. У Кримінальний кодекс України, у статтю 138 додано пункт про незаконне надання психологічної допомоги. Додано частину про те, що те саме діяння, поєднане із поширенням особою, яка його вчинила, недостовірної інформації або тверджень про наявність у неї медичної освіти або конкретної лікарської спеціальності, права надавати психологічну допомогу, карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років [20]. Серед суперечностей, які можна виділити в даному законопроекті, на нашу думку, наявна відсутність окремого визначення *психологічна консультація*. Але цьому є зрозуміле пояснення, бо наразі цей документ не є окремим законопроектом про охорону психічного здоров'я. Ці законопроекти є певним вказівником, що треба змінити, скасувати в підзаконних актах. Наказ 199 є застарілим і фактично нічого не регулює в сфері консультування та психотерапії і він не може бути змінений доти, поки існує абзац у статті 32 ЗУ «Про основи законодавства України про охорону здоров'я», саме тому у законопроекті 9433 пропонується його видалити [21]. Натомість пропонується створити окремий розділ «Охорона психічного здоров'я та психологічна допомога». Проблемою, на нашу думку, є те, що відсутнє регулювання питання етики, етичних суперечок, супервізійного супроводу фахівців. Лише асоціації мають етичні комітети, кодекси і фактично самостійно займаються цим. Немає пояснення відмінності між психологічним консультуванням і психотерапією. Ще однією суперечністю, яка виникла, є питання того, як регулюватиметься навчання не психологів, які можуть здійснювати психологічне консультування. Про це йде мова у статті 53 у законопроекті 9433. Законодавство в процесі прийняття може сильно змінюватися, може вноситись велика кількість правок. Деякі статті законопроекту потребують доопрацювання, а зміни необхідно відслідковувати в процесі додання

правок. Суперечливою є стаття, в якій йде мова про надання психологічних консультацій. Хто саме матиме право надавати їх? За даним законопроектом, психологічну консультацію можуть надавати лікарі, які мають лікарську спеціальність з переліку, що затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я; психологи, які пройшли додаткове навчання конкретному методу або формі надання психологічної допомоги згідно зі стандартами та програмами міжнародних організацій і спільнот, або за програмами, акредитованими цими організаціями, що підтверджується сертифікатом відповідної організації або наявністю такого фахівця у її реєстрі, або сертифікатом української організації, акредитованої такою міжнародною організацією чи спільнотою, або наявністю такого фахівця у реєстрі відповідної української організації. Фахівців цікавить, чому не достатньо лише диплому про вищу освіту для консультування. Це питання, яке потребує обговорення.

2.2. Результати пілотного дослідження щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення роботи психолога в Україні

Під час проведення дослідження нами було залучено 17 респондентів, які відповіли на наявні 13 запитань. Серед них є студенти спеціальності Психологія вищих навчальних закладів та ті, хто вже працює за фахом психолога. Серед опитаних у 58,8% досвід роботи менше року, 29,4% респондентів мають досвід більше року.

Було запропоновано дати відповідь на такі питання:

1. Вкажіть, будь ласка, ви навчаєтеся або працюєте.
2. Вкажіть, будь ласка, вашу посаду, якщо ви працюєте. Якщо ви студент(ка), пропустіть, будь ласка, це питання.
3. Вкажіть, будь ласка, ваш досвід роботи.
4. Чи вважаєте ви необхідним прийняти окремий закон, в якому були б детально прописані визначення психологічного консультування, психотерапії і

стосувався охорони психічного здоров'я?

5. На вашу думку, чи достатнє наразі законодавче забезпечення роботи психолога в Україні?

6. Чи згодні ви зі змінами, які пропонуються у законопроекті 9433?

7. Чи згодні ви зі змінами, які пропонуються у законопроекті 9434?

8. На вашу думку, чи існує суперечність даному тексті законопроекту?

Чи є вона для вас повністю зрозумілою? Психотерапію, психологічну консультацію, а також інші види психологічної допомоги мають право надавати:

1) лікарі, які мають лікарську спеціальність з переліку, що затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я; 2) психологи, які пройшли додаткове навчання конкретному методу або формі надання психологічної допомоги згідно зі стандартами та програмами міжнародних організацій і спільнот, або за програмами, акредитованими цими організаціями, що підтверджується сертифікатом відповідної організації або наявністю такого фахівця у її реєстрі, або сертифікатом української організації, акредитованої такою міжнародною організацією чи спільнотою, або наявністю такого фахівця у реєстрі відповідної української організації.

9. Напишіть, будь ласка, вашу думку щодо даної частини: «Проводити психологічне консультування також мають право капелани в охороні здоров'я та професіонали і фахівці у сфері соціальної роботи та соціальних послуг (соціальні працівники, фахівці із соціальної роботи, соціальні менеджери та інші), які пройшли додаткове навчання конкретному методу психологічного консультування, що засвідчується сертифікатом, отриманим у процесі безперервного професійного розвитку».

10. Як ви вважаєте, чи необхідно посилити контроль з боку держави у сфері надання психологічних послуг?

11. Які проблеми в першу чергу має вирішити новий законопроект, який має стосуватися теми охорони психічного здоров'я?

12. Фахівці у сфері надання послуг з психічного здоров'я мають отримати

ліцензію або диплом та сертифікати підвищення кваліфікації?

13. Напишіть, будь ласка, ваші думки щодо нормативно-правового забезпечення роботи психолога в Україні? Які проблеми наразі необхідно виправити?

88,2% респондентів повідомили, що вважають за необхідне прийняти окремий закон, в якому були б детально прописані визначення психологічного консультування, психотерапії і стосувався охорони психічного здоров'я.

Чи вважаєте ви необхідним прийняти окремий закон в якому були б детально прописані визначення психологічного консультування, психотерапії і стосувався охорони психічного здоров'я?

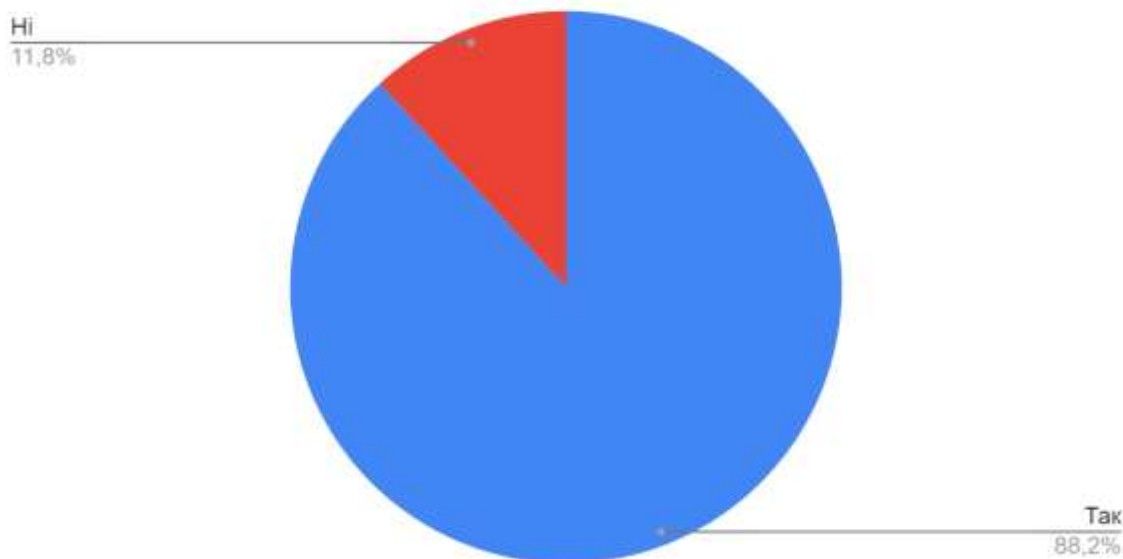

Рис. 2.1. Результати опитування

88,2% опитаних вважають, що недостатнє наразі законодавче забезпечення роботи психолога в Україні.

На вашу думку, чи достатнє наразі законодавче забезпечення роботи психолога в Україні?

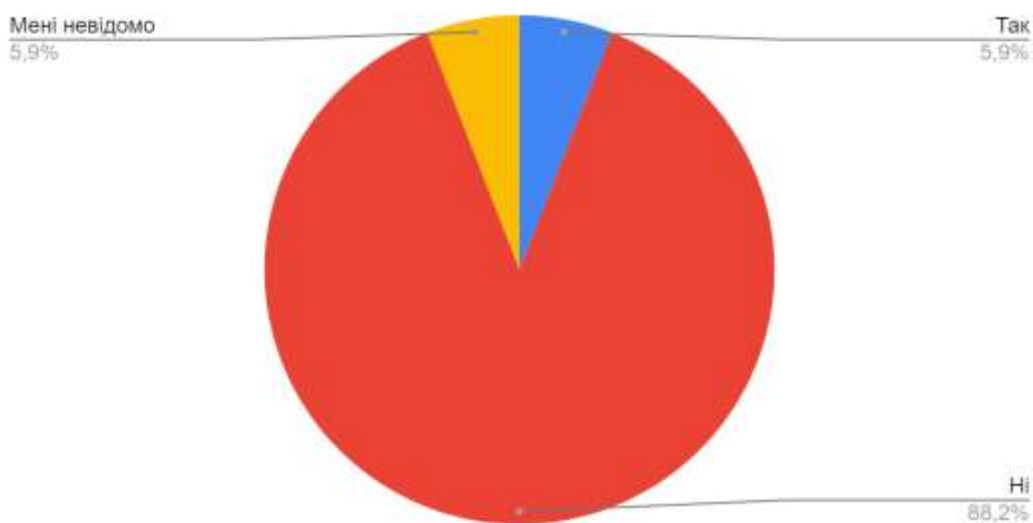

Рис 2.2. Результати опитування

23,5% опитаних згодні з усіма змінами, які пропонуються у законопроекті 9433.

70,6% згодні, але не з усіма.

Чи згодні ви зі змінами, які пропонуються у законопроекті 9433? Посилання на законопроект <https://itd.rada.gov.ua/bil...>

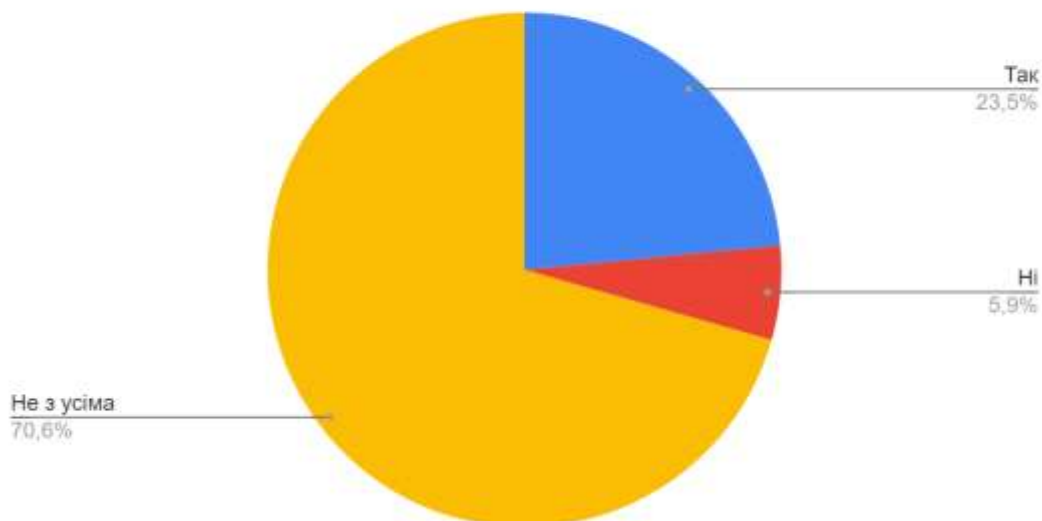

Рис. 2.3. Результати опитування

82,4% респондентів згодні не з усіма змінами, що пропонуються у законопроекті 9434. 11,8% згодні з усіма змінами.

Чи згодні ви зі змінами, які пропонуються у законопроекті 9434? Посилання на законопроект <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1850080>

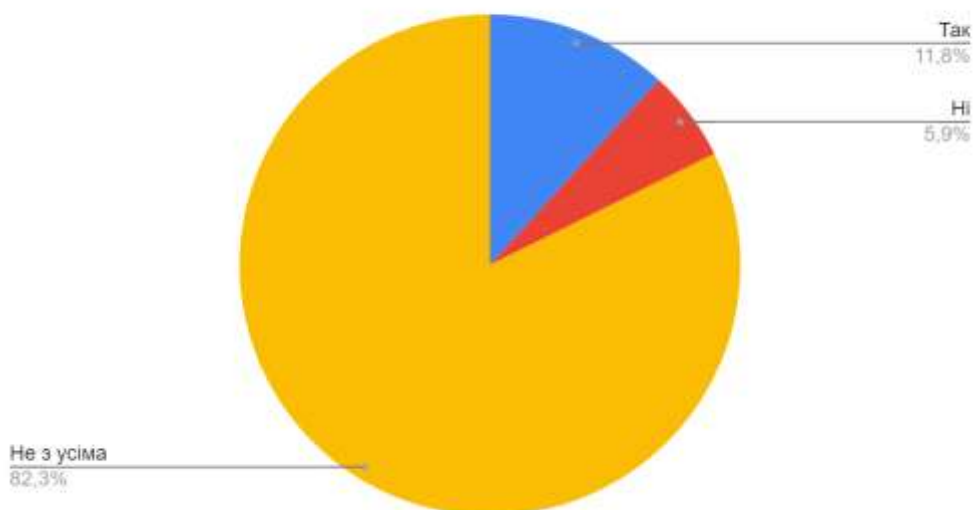

Рис. 2.4. Результати опитування

На думку респондентів, у запропонованій статті 53³ є певні суперечності і пункти, які потребують роз'яснення. Респоденти наводять такі аргументи: «Щодо пункту 2 питань жодних немає, прозоро і зрозуміло. Пункту 1 – не можна погодитися повністю. Деякі види психологічної допомоги, до прикладу первинна психологічна підтримка та психоосвіта з боку лікарів – окей. Психотерапія, консультування і постійний психологічний супровід – на мою думку, це справа лише психологів, психотерапевтів, у певних випадках у тісній співпраці з психіатрам. Незрозуміло, чому спеціалісти із вищою психологічною освітою потребують додаткового навчання, а люди із медичною освітою – ні». «Також із цього абзацу можна зробити висновок, що психологічна освіта в університетах не є достатньою для здійснення діяльності у сфері надання психологічних послуг (маю на увазі, що умовний біотехнолог зі ступенем магістра не потребує додаткового навчання за власні кошти для того, аби працювати в умовній лабораторії, а в цьому випадку ступінь магістра не дає права на здійснення діяльності. Якщо вже так робити, то треба ввести ці додаткові курси, сертифікати від міжнародних організацій та ін. у програму здобуття ступеня бакалавра чи магістра)».

Думки щодо питання «Напишіть, будь ласка, вашу думку щодо даної частини. Проводити психологічне консультування також мають право капелани в охороні здоров'я та професіонали і фахівці у сфері соціальної роботи та соціальних послуг (соціальні працівники, фахівці із соціальної роботи, соціальні менеджери та інші), які пройшли додаткове навчання конкретному методу психологічного консультування, що засвідчується сертифікатом, отриманим у процесі безперервного професійного розвитку» розділилися. Опитані вважають по-різному. Дехто погоджується з запропонованими змінами, інші вважають, що проводити психологічне консультування мають люди з вищою психологічною освітою.

94,1% респондентів вважають, що необхідно посилити контроль з боку держави у сфері надання психологічних послуг.

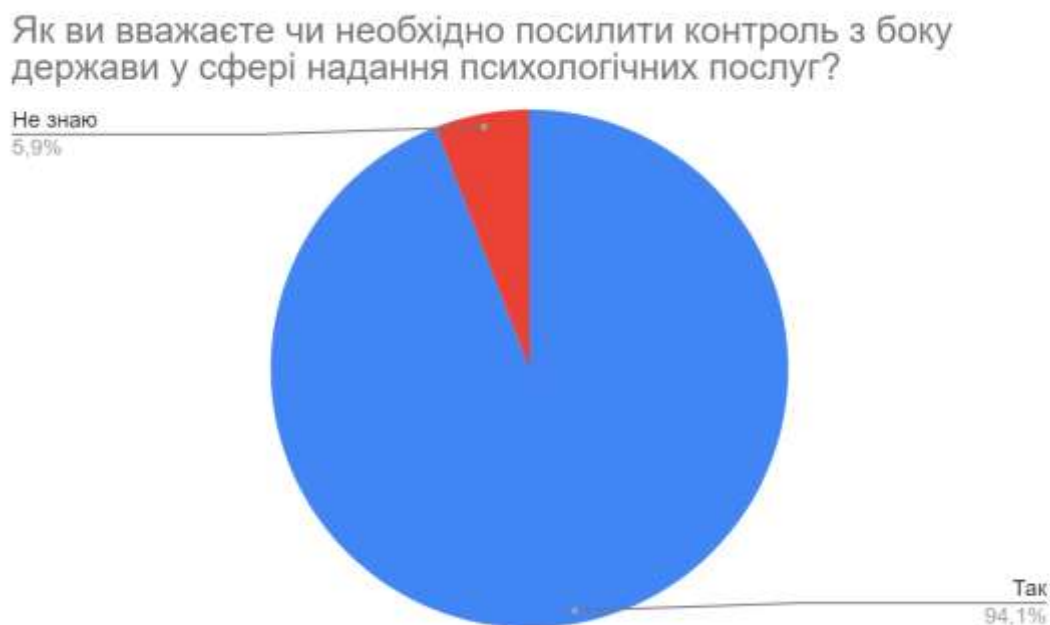

Рис. 2.5. Результати опитування

Наступне питання: «Які проблеми в першу чергу має вирішити новий законопроект, який має стосуватися теми охорони психічного здоров'я?». Респонденти вважають, що має бути введена кримінальна відповідальність за порушення етичного кодексу, контролювати якість надання послуг; чітко розмежувати поняття психологічного консультування та психотерапії; визначити

вимоги до психологів та психотерапевтів для ліцензування; ввести ліцензування; визначити перелік закладів, які надають якісну додаткову освіту, визнану міжнародною спільнотою; проблему доступності отримання консультацій психолога; захист прав психолога.

58,8% опитаних вважають, що фахівці у сфері надання послуг з психічного здоров'я мають отримати ліцензію. 29,4% вважають, що достатньо диплому та сертифікатів підвищення кваліфікації.

Фахівці у сфері надання послуг з психічного здоров'я мають отримати ліцензію або диплом та сертифікати підвищенн...

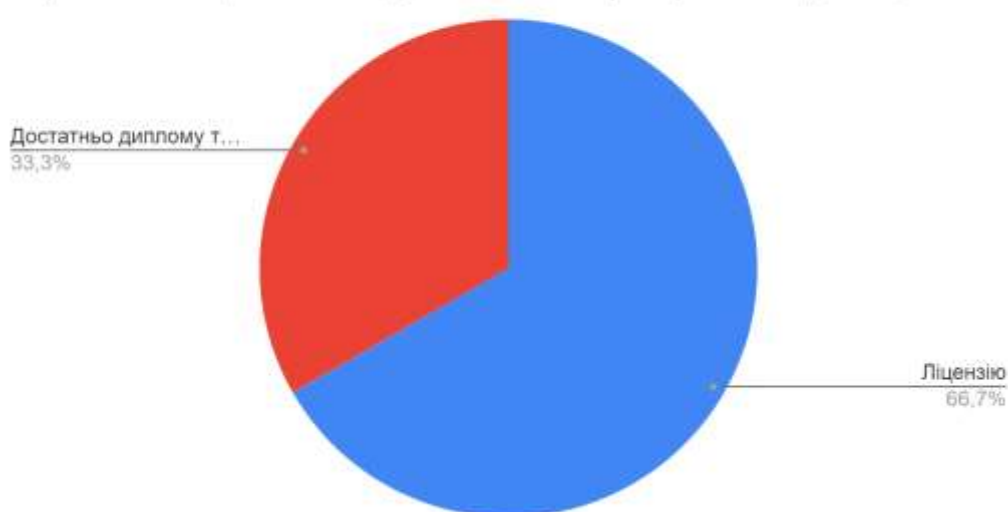

Рис. 2.6. Результати опитування

Далі було запропоновано написати думки щодо нормативно-правового забезпечення роботи психолога. Опрацювавши відповіді, можна зробити висновок, що багатьох хвилює питання ліцензування, проблема регуляції роботи психологів, відсутність кримінальної відповідальності.

2.3. Рекомендації щодо покращення нормативно-правового забезпечення роботи психолога в Україні

Проаналізувавши наявне нормативно-правове забезпечення і провівши дослідження, можемо зазначити, що проблема дійсно існує. Наразі триває робота над удосконаленням нормативно-правового забезпечення. Систематизувавши

результати дослідження, варто зазначити, що необхідно посилити комунікацію щодо запланованих змін у законодавстві, провести роз'яснювальну роботу, консультації з працівниками з різних напрямків психології.

Важливим завданням є створення окремого законопроекта, який регулював би сферу надання психологічних, психотерапевтичних послуг. Це необхідно, оскільки наявна нормативна база є застарілою та містить деякі моменти дискримінації, стигматизації. Також в Україні низька ефективність системи лікувань. Приклади інших держав доводять відсутність необхідності стаціонарного лікування, наприклад. В Україні немає координації між сервісами та отримувачами послуг. Це є проблемою, яка потребує вирішення задля того, щоб люди отримували якісні послуги та знали куди звертатися.

Законопроект має вирішити проблему дискримінації та стигми людей з психічними розладами, проблему відсутності органу формування державної політики у сфері психічного здоров'я. Необхідно опрацювати законодавчі зміни з метою приведення у відповідність систему визначень в області психічного здоров'я, а саме, визначити: отримувача послуг у сфері психічного здоров'я, надавача послуг у сфері психічного здоров'я, послуги у сфері психічного здоров'я. Опрацювати законодавчі зміни з метою створення механізму контролю за діяльністю психотерапевтів та психологів консультантів [4].

ВИСНОВКИ

Отже, під час написання роботи було висвітлено особливості законодавчої бази, що регулює діяльність психолога в Україні та країнах Європи. Були розглянуті основні нормативно-правові акти, якими керуються психологи в своїй роботі в Україні, їх переваги та недоліки. Вдалося визначити, що наразі наявні нормативи не можуть охопити всі ланки та сфери психологічної допомоги, нормативно-правова база психологічних служб у різних відомствах значно відрізняється, вказівки щодо робочого навантаження неповні, а деякі нормативні акти сформульовані нечітко і недостатньо допомагають у організації практичної роботи. Поняття «послуг у сфері психічного здоров'я» відсутнє в українському законодавстві і не визначено, що саме є такими послугами. Відсутні вимоги до фахівців, які надають психологічну допомогу. На жаль, робота приватних психологів не регулюється, відсутнє ліцензування осіб, які мають намір надати психологічну допомогу. Важливою проблемою, яка потребує вирішення є питання про захищеність психолога, психотерапевта та клієнта в разі порушення етичних норм.

Визначено суперечності, які наразі існують в законодавчому забезпеченні роботи психолога, виокремили проблеми, над якими варто почати працювати задля покращення рівня надання психологічної допомоги та забезпечення безпеки психолога та клієнта. Розглянуто можливі перспективи розвитку нормативно-правового забезпечення роботи психолога, проаналізовано законопроекти, які наразі планують прийняти та які викликали багато питань та суперечностей у професійної спільноти. До сих пір стоїть питання щодо того, хто саме матиме право надавати психологічну консультацію. До цієї норми, яку планують ввести, у професійної спільноти психологів та психотерапевтів є дуже багато питань. Важливо дати роз'яснення задля того, щоб всі мали розуміння. В даних законопроектах, які планують прийняти, не йде мова про регулювання етичних суперечок, що також є необхідним, оскільки дотримання етичних норм є одним з

принципів роботи психолога. Не приділено увагу питанню супервізійного супроводу, не визначено кількість годин і не введено обов'язковість їх відвідування на законодавчому рівні. Не сформоване окремо визначення терміну *психологічна консультація* та не надано пояснення відмінності між психологічною консультацією та психотерапією, що є важливим, оскільки ці поняття суттєво відрізняються і є необхідність в їх чіткому розмежуванні для клієнтів та пацієнтів. Варто наголосити на тому, що ці законопроекти є лише вказівником на те, що необхідно виправити, скасувати в підзаконних актах. Отже, як висновок, варто вказати, що є необхідність у створенні окремого закону, який буде регулювати всі згадані пункти і забезпечить якісну роботу психологів, психотерапевтів та якісне надання послуг для клієнтів.

Отже, можна зазначити, що гіпотезу дослідження було доведено. Завдяки впровадженню нових законопроектів та роботою над покращенням якості психологічних послуг, клієнти та пацієнти зможуть отримувати якісну підтримку та психотерапію. Завдання були розв'язані, мета роботи - формулювання рекомендацій щодо покращення нормативно-правового забезпечення роботи психолога в Україні на підставі ґрунтовного аналізу законодавчої бази, що регулює діяльність психолога в Україні та країнах Європи досягнута.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
2. Національна Психологічна Асоціація. Законодавство. URL: <https://www.npa-ua.org/legislation>
3. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 № 1489-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>
4. Аналіз законодавства й політики у сфері психічного здоров'я в Україні. URL: <https://law.mh4u.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/mh4u-mh-law-analysis-report-2021.pdf>
5. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України: наказ Міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text>
7. Науково-дослідна лабораторія психологічного забезпечення. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9013d1fd-63f7-4634-b380-d68448d9c35e/content>
8. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.02.2019 №88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19#Text>
9. Дишкант О.В. Нормативне підґрунтя державного управління в сфері забезпечення психологічного захисту населення України. URL: <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/20/19>

10. Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення професійно-психологічного відбору кандидатів для проходження військової служби за контрактом у Державній прикордонній службі України: наказ Адміністрації Державної прикордонної служби від 15.05.2009 № 354. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0495-09#Text>

11. Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.12. 2016 № 1285. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0080-17#Text>

12. Про затвердження Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15.04.2008 № 199. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0577-08#Text>

13. Чи потрібна психологам ліцензія та що нового в законодавстві про психологічну допомогу? Юридична газета. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/medichne-pravo-farmaceutika/chi-potribna-psihologam-licenziya-ta-shcho-novogo-v-zakonodavstvi-pro-psihologichnu-dopomogu.html>

14. Пінчук І.Я., Ячнік Ю.В.. Сучасний стан психологічного забезпечення населення України. Український науково-дослідний інститут соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України, м. Київ. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apsuh_2016_22_1_7.pdf

15. Правове регулювання надання психологічної допомоги та забезпечення психічного здоров'я в праві ЄС. Інформаційна довідка. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29447.pdf>

16. Польська Рада Психотерапії Про схвалення парламентських груп URL:https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=350621944276375&id=100079857165218

17. Міжнародна декларація про ключові компетенції психолога. URL: https://www.npa-ua.org/_files/ugd/fc3340_5af8c98adeb04db18838803fc7cdcf72.pdf?index=true

18. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо системи охорони психічного здоров'я та послуг у сфері психічного здоров'я: Проект Закону від 28.06.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42173>

19. Позбутися шахраїв та самозванців: як зміняться закони, що регулюють роботу психологів. URL: <https://rubryka.com/article/zakon-pro-psyhologichnu-dopomogu/>

20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо запровадження адміністративної та кримінальної відповідальності за надання психологічної допомоги особами, які не мають такого права та поширення недостовірної інформації про наявність у особи медичної освіти або лікарської спеціальності, права надавати психологічну допомогу: Проект Закону від 28.06.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42174>

21. Національна психологічна асоціація України Обговорення законопроектів 9433, 9434. URL: https://www.youtube.com/watch?v=B9x_s-0aDNc